

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**Кафедра кримінального права та кримінології
Кафедра оперативно-розшукової діяльності
Кафедра кримінального процесу**

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
З ПИТАНЬ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ
КВАЛІФІКАЦІЇ, ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ТА КРИМІНАЛЬНОГО
ПРОВАДЖЕННЯ ЗА СТ. 111-1 КК УКРАЇНИ
«КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ»**

Одеса – 2022

*Рекомендовано Вченою радою
Одеського державного університету внутрішніх справ
(Протокол від 26.07.2022 р. № 22)*

Розробники:

Сергій АЛБУЛ, професор кафедри оперативно-розшукової діяльності факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Одеського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, професор;

Віктор БЕСЧАСТНИЙ, керівник Секретаріату Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України;

Тетяна ВОЛОШАНІВСЬКА, доцент кафедри кримінального процесу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Одеського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;

Олена МАРЧЕНКО, доцент кафедри кримінального процесу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Одеського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;

Ганна МУДРЕЦЬКА, доцент кафедри кримінального процесу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Одеського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;

Ганна РЕЗНІЧЕНКО, доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Одеського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Ганна ТЕТЕРЯТНИК, завідувач кафедри кримінального процесу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Одеського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент;

Ігор ФЕДОРОВ, доцент кафедри кримінального процесу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Одеського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;

Ірина ЧЕКМАРЬОВА, професор кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Одеського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент.

Методичні рекомендації з питань кримінально-правової кваліфікації, оперативно-розшукової діяльності та кримінального провадження за ст. 111-1 КК України «Колабораційна діяльність» / С. Албул, В. Бесчастний, Т. Волошанівська, А. Марченко, Г. Мудрецька, Г. Резніченко, Г. Тетерятник, І. Федоров, І. Чекмарьова. Одеса: ОДУВС, 2022. 52 с.

© Албул С., Бесчастний В., Волошанівська Т.,
Марченко А., Мудрецька Г., Резніченко Г.,
Тетерятник Г., Федоров І., Чекмарьова І., 2022
© ОДУВС, 2022

З М І С Т

Вступ.....	4
1. Кримінально-правова кваліфікація ст. 111-1 Кримінального кодексу України «Колабораційна діяльність»	5
2. Оперативно-розшукове документування колабораційної діяльності.....	21
3. Особливості кримінального провадження за ст. 111-1 Кримінального кодексу України «Колабораційна діяльність»	28
ВИСНОВКИ	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	49

ВСТУП

На сьогодні наша країна перебуває у найбільш складному становищі з часів проголошення її незалежності внаслідок агресивного повномасштабного російського вторгнення (так званої спеціальної визвольної операції). Ці події призвели не тільки до змін у соціальному, економічному, політичному становищі регіонів, але й до появи нових викликів та зміни акцентів у розподілі злочинності та змін чинного кримінального законодавства. До воєнного вторгнення більш-менш стабільна криміногенна ситуація злочинності наразі характеризується появою нових видів кримінальних правопорушень, зокрема, встановлено кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність (ст. 111-1 КК України) та пособництво державі-агресору (ст. 111-2 КК України)

Це пов'язано з появою на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської області, анексованої території Автономної Республіки Крим та ряду інших тимчасово окупованих місцевостей півдня України осіб, які добровільно й свідомо підтримують країну-агресора і займаються колабораційною діяльністю.

Поряд з цим слід констатувати ще й той факт, що у більшості випадків виявити таку діяльність, розкрити та розслідувати її досить складно завдяки прихованості і, як наслідок, виникають проблеми з притягненням винних до кримінальної відповідальності.

Намагаючись задовольнити суспільство щодо справедливого покарання винних у співпраці з Російською Федерацією, окупаційною адміністрацією в так званих ЛНР, ДНР та інших тимчасово окупованих територіях та Криму, необхідно визначити основні проблеми кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму.

**1. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ СТ. 111-1
КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ
«КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ»**

Стаття 111-1 КК України.

Колабораційна діяльність

1. Публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України -

караються позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років.

2. Добровільне зайняття громадянином України посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора, -

карається позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої.

3. Здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України, а також дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти, -

караються виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або позбавленням волі на строк до трьох років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років.

4. Передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території,

та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора, та/або провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора, -

караються штрафом до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна.

5. Добровільне зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора, або добровільне обрання до таких органів, а також участь в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території або публічні заклики до проведення таких незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території -

караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої.

6. Організація та проведення заходів політичного характеру, здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, за відсутності ознак державної зради, активна участь у таких заходах -

караються позбавленням волі на строк від десяти до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої.

7. Добровільне зайняття громадянином України посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території, а також добровільна участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях

держави-агресора чи надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізовувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, -

караються позбавленням волі на строк від дванадцяти до п'ятнадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої.

8. Вчинення особами, зазначеними у частинах п'ятій - сьомій цієї статті, дій або прийняття рішень, що призвели до загибелі людей або настання інших тяжких наслідків, -

карається позбавленням волі на строк п'ятнадцять років або довічним позбавленням волі, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої.

Примітка. 1. У частині першій цієї статті публічним вважається поширення закликів або висловлення заперечення до невизначеного кола осіб, зокрема у мережі Інтернет або за допомогою засобів масової інформації.

2. У частині шостій цієї статті під заходами політичного характеру розуміються з'їзди, збори, мітинги, походи, демонстрації, конференції, круглі столи тощо.

3. У частині шостій цієї статті під здійсненням інформаційної діяльності розуміється створення, збирання, одержання, зберігання, використання та поширення відповідної інформації.

4. Тяжкими наслідками у частині восьмій цієї статті вважається шкода, що в одну тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

{Кодекс доповнено статтею 111-1 згідно із Законом № 2108-IX від 03.03.2022}

Об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111-1 КК України, є основи національної безпеки України. За ч. 8 ст. 111-1 КК України, додатковим об'єктом є життя або здоров'я людей, право власності.

Об'єктивна сторона. Стаття 111-1 КК України складається з 8 частин, кожна з яких, крім частини 8, передбачає самостійну форму дій, що становлять колабораційну діяльність.

За частиною першою статті 111-1 КК України передбачено кримінальну відповідальність за дії, що полягають у публічному запереченні або публічних закликах до:

- публічне заперечення здійснення збройної агресії проти України;
- публічне заперечення встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України;
- публічні заклики до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора;
- публічні заклики до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та(або) окупаційною адміністрацією держави-агресора;
- публічні заклики до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України.

Кримінальне правопорушення за ч. 1 вважається закінченим з моменту вчинення зазначених діянь (формальний склад).

Згідно п. 1 Примітки до ст. 111-1 КК України, *публічним* вважається поширення закликів або висловлення заперечення до невизначеного кола осіб, зокрема у мережі Інтернет або за допомогою засобів масової інформації.

Публічні заперечення вважатимуться кримінально караним, оскільки направлені на те, щоб свідомо й публічно заперечувати (спростовувати або будь-яким чином применшувати, виправдовувати) здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України.

Зміст *публічних закликів* визначений у частині першій статті 111-1 КК України. Це - підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; співпраця з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора; невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України.

Вказаний склад кримінального правопорушення відноситься до кримінальних проступків, оскільки за його вчинення передбачено основне покарання у виді позбавлення права обіймати посади або займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років.

За частиною другою статті 111-1 КК України передбачено кримінальну відповідальність за добровільне зайняття громадянином України посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незакон-

них органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора.

Щодо характеру посад, то необхідно розуміти їх характер. Визначальним при цьому є обсяг функцій (обов'язків) відповідного працівника. Так, *адміністративно-господарські функції (обов'язки)* - це обов'язки з управління або розпорядження державним, комунальним майном (установлення порядку його зберігання, переробки, реалізації за забезпечення контролю за цими операціями тощо). Такі повноваження в тому чи іншому обсязі є у начальників планово-господарських, поставальницьких, фінансових відділів і служб, завідуючих складами, магазинами, майстернями, ательє, їх заступників, керівників відділів підприємств, відомих ревизорів та контролерів тощо. *Організаційно-розпорядчі функції (обов'язки)* - це обов'язки щодо здійснення керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форм власності. Такі функції виконують, зокрема, керівники міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних, комунальних підприємств, установ або організацій, їхні заступники, керівники структурних підрозділів (начальники цехів, завідувачі відділами, лабораторіями, кафедрами), їхні заступники, особи, які керують ділянками робіт (майстри, виконроби, бригадири тощо). Слід зазначити, що працівники підприємств, установ, організацій, які виконують професійні (лікар, вчитель тощо), виробничі (водій, швачка тощо) або технічні (друкарка, охоронник, оператор котельні тощо) функції, визнаються посадовими особами лише за умови, що разом із цими функціями, вони виконують організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські обов'язки. це можуть бути фактично будь-які посади лінійних працівників в незаконних органах влади (державних органах чи органів місцевого самоврядування). Всі органи влади, утворені на тимчасово окупованій території, крім передбачених чинними законами України, є незаконними.

У цьому кримінальному правопорушенні важливим для кваліфікації є *місце його вчинення* – на тимчасово окупованій території України.

Тимчасово окупована Російською Федерацією територія України (тимчасово окупована територія) - це частини території України, в межах яких збройні формування Російської Федерації та окупаційна адміністрація Російської Федерації встановили та здійснюють фактичний контроль або в межах яких збройні формування Російської Федерації встановили та здійснюють загальний контроль з метою встанов-

лення окупаційної адміністрації Російської Федерації. Датою початку тимчасової окупації Російською Федерацією окремих територій України є 19 лютого 2014 року. Тобто, йдеться і про тимчасово окуповані території – територію Автономної Республіки Крим та окупованих районів у Донецькій та Луганській областях. При цьому враховуються положення ст. 3 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» № 1207-VII від 12.06.2014 р. та Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово окупованій території України» від 21.04.2022 р. та Указ Президента України «Про межі та перелік районів, міст, селищ і сіл, частин їх територій, тимчасово окупованих у Донецькій та Луганській областях» № 32/2019 від 07.02.2019 р. Відповідно кримінальні правопорушення, вчинені починаючи з 15 березня 2022 р. (дати набрання чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 03.03.2022 р. № 2108-IX, відповідно до якого Кримінальний кодекс України доповнено статтею 111-1 «Колабораційна діяльність») на всіх тимчасово окупованих територіях, які потрапляють під склади правопорушень, передбачені цією статтею, належить кваліфікувати за ст. 111-1 КК України. Звісно, що зворотної дії ці норми не мають.

Дії, відповідальність за які передбачено частиною другою статті 111-1 КК, необхідно відмежовувати від суміжних складів кримінальних правопорушень. Якщо йдеться про зайняття керівної посади (пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій) в незаконних органах влади або про обрання до таких органів, то відповідальність за таке правопорушення кваліфікується за ч. 5 ст. 111-1 КК. Проблема може становити відмежування цього складу від суміжного складу, передбаченого ч. 7 ст. 111-1 КК, – добровільне зайняття посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території. Добровільне зайняття посади, що не пов'язана з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій у будь-яких незаконних органах влади – це ч. 2 ст. 111-1 КК України, а добровільне зайняття будь-якої посади в незаконних судових та правоохоронних органах – це ч. 7 ст. 111-1 КК України. В першому випадку ознакою спеціальної норми є відсутність відповідних організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, а в дру-

тому випадку – ознакою спеціальної норми є характер незаконного органу (судовий або правоохоронний).

Склад кримінального правопорушення, передбачений частиною другою статті 111-1 КК України, відноситься до кримінальних проступків, оскільки за його вчинення передбачено основне покарання у виді позбавлення права обіймати посади або займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років, а також додаткове покарання у виді конфіскації майна.

За частиною третьою статті 111-1 КК України настає кримінальна відповідальність за дії у вигляді пропаганди в закладах освіти незалежно від типів та форм власності, спрямованої (законодавець формулює це як мету злочину) на сприяння:

- здійсненню збройної агресії проти України;
- встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України;
- уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України.:
- дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти.

За визначення Річарда Алана Нельсона: «Пропаганда нейтрально визначається як систематична форма цілеспрямованого переконування, яке намагається вплинути на емоції, погляди, думки й дії визначеної цільової аудиторії з політичною, ідеологічною чи комерційною метою через контрольовану передачу односторонніх повідомлень (які можуть узгоджуватися з фактами або ні) безпосередньо або через канали мас-медіа.».

Отже за частиною третьою статті 111-1 КК України настає кримінальна відповідальність за пропаганду, тобто дії направлені на цілеспрямоване переконання, з метою вплинути на думки, емоції, погляди визначеної аудиторії, здійснювані у закладах освіти незалежно від типів та форм власності, вчинювані з метою, зазначеною у частині третій статті 111-1 КК.

Стандарти освіти є істотним елементом будь-якої національної системи освіти, тип якої визначається політичними, соціально-економічними умовами, традиціями певної країни. Тип системи освіти впливає на функції, вид та структуру освітніх стандартів. Стандарт освіти є основою оцінки якості освіти та професійної підготовки, а також якості освітньої діяльності закладів освіти незалежно від їх типів, рівнів акредитації та форм навчання.

Під *впровадженням* стандартів освіти маються на увазі заходи направлені на приведення освіти у відповідність до певних вимог (стандартів).

Дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти тягнуть за собою відповідальність за частиною третьою статті 111-1 КК України.

Державою-агресором за загальним визначенням є країна, яка першою застосовує збройну силу проти іншої країни, тобто тим самим вчиняє агресію. Державою-агресором може бути визнана не лише одна країна, а група країн, в т. ч. пов'язаних між собою угодами про військову допомогу.

При кваліфікації кримінальних правопорушень за ст. 111-1 КК України державою-агресором наразі вважається Російська федерація. При цьому враховуються, зокрема, постанова Верховної Ради України «Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором» від 27.01.2015 р. № 129-VIII, Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 № 64/2022, затверджений Законом України № 2102-IX від 24.02.2022.

Для кваліфікації колабораційної діяльності у цій формі значення має місце вчинення зазначених дій - заклад освіти.

Заклад освіти - юридична особа публічного чи приватного права, основним видом діяльності якої є освітня діяльність (п.6 ст.1 Закону України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII). В розумінні частини третьої статті 111-1 КК під типом освіти, мається на увазі рівень освіти, визначений Законом України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Рівнями освіти є: дошкільна освіта; початкова освіта; базова середня освіта; профільна середня освіта; перший (початковий) рівень професійної (професійно-технічної) освіти; другий (базовий) рівень професійної (професійно-технічної) освіти; третій (вищий) рівень професійної (професійно-технічної) освіти; фахова передвища освіта; початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти; перший (бакалаврський) рівень вищої освіти; другий (магістерський) рівень вищої освіти; третій (освітньо-науковий/освітньо-творчий) рівень вищої освіти.

Форма власності закладу освіти залежно від засновника може бути державною, комунальною, приватною чи корпоративною.

Склад кримінального правопорушення, передбачений частиною третьою статті 111-1 КК України, буде закінченим із моменту вчинення дій пов'язаних із пропагандою у закладах освіти незалежно від типів та форм власності здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України, уникнення відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України незалежно від реагування на них присутніх або дій, спрямованих на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти.

Склад кримінального правопорушення, передбачений частиною третьою статті 111-1 КК, відноситься до нетяжких злочинів.

За частиною четвертою статті 111-1 КК України настає за дії:

- передачу матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора;
- провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора.

Фактично за частиною четвертою статті 111-1 КК наступає кримінальна відповідальність за економічну та/або господарську співпрацю із державою-агресором.

Матеріальні ресурси - це всі вхідні матеріали, сировина, інструменти, машини, обладнання та всі фізичні елементи, які необхідні для здійснення виробничого процесу.

Під *передачею* майна мається на увазі процес зміни власника чи користувача матеріальних ресурсів. Такий процес може оформлюватися актом прийому-передачі або вчинятися за без нього. Під передачею матеріальних ресурсів, у розумінні частини четвертої статті 111-1 КК, мається на увазі добровільна передача матеріальних ресурсів. Застосування до особи, яка передала матеріальні ресурси, примусу у будь-якій формі, може бути кваліфіковано із врахуванням статті 40 КК.

Під *господарською діяльністю* розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність (ст.3 Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV).

Фактично під категорію провадження господарської діяльності у взаємодії з незаконними органами влади, створеними на тимчасово

окупованій території, потрапляє будь-яке постачання товару, виконання робіт, надання послуг таким органам влади (окупаційній адміністрації) або державі-агресору.

Місце вчинення кримінального правопорушення у такій формі може бути різним: як на тимчасово окупованій території, так і на іншій території України.

Під воєнізованими слід розуміти формування, які мають організаційну структуру військового типу, а саме: єдиноначальність, підпорядкованість та дисципліну, і в яких проводиться військова або строюва чи фізична підготовка.

Під збройними формуваннями слід розуміти воєнізовані групи, які незаконно мають на озброєнні придатну для використання вогнепальну, вибухову чи іншу зброю. *Незаконними* є воєнізовані формування, створення яких заборонено Конституцією України, а також воєнізовані і збройні формування, не передбачені іншими законами України.

Поняття *тимчасово окупованої території* розкрито при характеристиці частини другої статті 111-1 КК.

Поняття *держави-агресора* розкрито при характеристиці частини третьої статті 111-1 КК.

Суб'єктом злочину за ч. 4 ст. 111-1 виступає особа, яка досягла 16-ти річного віку. Це не обов'язково громадянин України, але необхідно звернути увагу на те, що господарську діяльність здійснює суб'єкт господарювання. У разі встановлення фактів здійснення такої господарської діяльності, необхідно визначати, хто діяв і приймав рішення від імені такого суб'єкта господарювання. Це буде, перш за все, керівник, особа, що виконує його обов'язки, або інша особа, що діяла від імені суб'єкта господарювання (під час переговорів, укладення й підписання договору, поставки товарів, робіт, послуг). Особи, що виконували технічні функції (продавці, комірники), залежно від їх умислу, можуть бути пособниками в такому злочині, або їх діяння може не підпадати під ознаки об'єктивної сторони злочину (здійснення господарської діяльності).

Склад кримінального правопорушення, передбачений частиною четвертою статті 111-1 КК, відноситься до нетяжких злочинів.

За частиною п'ятою статті 111-1 КК України настає кримінальна відповідальність за дії у формі:

- добровільного зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених

на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора,

- добровільного обрання до таких незаконних органів;
- участі в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території;
- публічних закликів до проведення таких незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території.

Визначення *організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій (обов'язків)* розкрито при характеристиці частини другої статті 111-1 КК України.

Органи влади — це ланка (елемент) механізму держави, що бере участь у виконанні функцій держави й наділений при цьому владними повноваженнями.

Незаконними є органи влади, створення яких заборонено Конституцією України або, які утворені з порушенням вимог Конституції України.

Добровільність, як ознака, зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, полягає у вільному, тобто вчиненому за відсутності будь-якого примусу чи впливу, волевиявленні особи зайняти відповідну посаду.

Поняття *держави-агресора* розкрито при характеристиці частини третьої статті 111-1 КК.

Це кримінальне правопорушення необхідно відмежовувати від правопорушення, передбаченого ч. 2 цієї статті. У ч. 5 ст. 111-1 КК кримінальна відповідальність встановлена за очевидно більш суспільно небезпечні дії, на відміну від частини 2 цієї статті, оскільки за ч. 2 особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності навіть за роботу наприклад прибиральником в незаконних органах, утворених на окупованій території, в той час, як за ч. 5 статті 111-1 КК України настає кримінальна відповідальність за добровільне обрання керівної посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій.

У кримінальному правопорушенні за ч. 5 ст. 111-1 КК важливим для кваліфікації є місце його вчинення – на тимчасово окупованій території України.

Щодо обрання до незаконних органів влади, то йдеться про випадки, коли створені незаконні органи утворюються виборним шляхом – як прямими (коли обрання здійснюють виборці), так і непрямыми (ко-

ли обрання здійснює певний орган). Колабораційна діяльність у формі обрання до незаконних органів влади є закінченим, коли особа добровільно обрана на виборну посаду.

Під участю в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території, мається на увазі участь в органах, що проводять незаконні вибори, референдуми – виборчих комісіях чи інших аналогічних органах, інша участь в проведенні виборів, наприклад, в якості кандидата, спостерігача від кандидата.

Заклики до проведення незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території, що передбачені ч. 5 ст. 109 КК, обов'язково повинні мати публічний характер, тобто проголошуватися відкрито, у присутності невизначеного кола осіб (ці заклики можуть бути на зборах, на мітингу, демонстрації тощо) або у мережі Інтернет або за допомогою засобів масової інформації. Самі заклики визначеного змісту становлять закінчене кримінальне правопорушення незалежно від реагування на них присутніх громадян.

Поняття *тимчасово окупованої території* розкрито при характеристиці частини другої статті 111-1 КК України.

Склад кримінального правопорушення, передбачений частиною п'ятою статті 111-1 КК, відноситься до тяжких злочинів.

За частиною шостою статті 111-1 КК України наступає кримінальна відповідальність за дії, здійснені в співпраці з державою-агресором та/або її окупаційною адміністрацією, спрямовані на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України:

- організація та проведення заходів політичного характеру;
- активна участь у таких заходах;
- здійснення інформаційної діяльності.

Відповідальність за організацію та проведення заходів політичного характеру та здійснення інформаційної діяльності за ч. 6 ст. 111-1 КК настає за відсутності ознак державної зради.

Водночас, важливою ознакою цих форм колабораційної діяльності є здійснення вказаних заходів у співпраці з державою-агресором та/або її окупаційною адміністрацією.

Під *заходами політичного характеру* розуміються з'їзди, збори, мітинги, походи, демонстрації, конференції, круглі столи тощо. Тобто фактично необмежені види заходів можуть вважатися політичними.

Під здійсненням інформаційної діяльності розуміється створення, збирання, одержання, зберігання, використання та поширення відповідної інформації (п.3 Примітки до ст. 111-1 КК України).

Інформаційна діяльність утворює склад кримінального правопорушення, передбачений ч.6 ст.111-1 КК, якщо вона відповідає двом ознакам:

1) здійснюється в співпраці з державою-агресором та/або її окупаційною адміністрацією,

2) має відповідне спрямування – на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України.

Активна участь – це особиста, значна за характером діяння чи обсягом участь у вчиненні будь-яких із визначених у диспозиції закону діянь. Активна участь може полягати, наприклад, у виступах, вигуках у гучномовці, впливі на інших учасників політичного заходу. Лише сама присутність на мітингу, в т.ч. з певним плакатом, не утворює активної участі.

Місцем вчинення дій, відповідальність за які передбачена ч. 6 ст. 111-1 КК України можуть бути вчинені як на тимчасово окупованій території України, так і території України в межах кордону України.

Поняття *тимчасово окупованої території* розкрито при характеристиці частини другої статті 111-1 КК.

Територія України — суша, води, надра і повітряний простір, що знаходяться в межах державного кордону України.

Поняттям «територія України» охоплюються:

а) суша, море, річки, озера та інші водойми, надра землі в межах кордону України, а також повітряний простір над сушею і водним простором, у тому числі над територіальним морем. До територіального моря України належать прибережні морські води шириною 12 морських миль, відлічуваних від лінії найбільшого відливу як на материку, так і на островах, що належать Україні, або від прямих вихідних ліній, які з'єднують відповідні точки. Географічні координати цих точок затверджуються в порядку, який встановлюється Кабінетом Міністрів України. В окремих випадках інша ширина територіального моря України може встановлюватися міжнародними договорами України, а якщо договорів немає — відповідно до загальновизнаних принципів і норм міжнародного права;

б) військові кораблі, приписані до портів на території України, що перебувають під прапором України у відкритому морі, в територіальному морі або портах інших держав;

в) невійськові судна, приписані до портів на території України, що перебувають під прапором України у відкритому морі;

г) іноземні невійськові судна, що перебувають у територіальному морі чи порту України;

г) військові повітряні судна України, приписані до аеропортів на її території, які під розпізнавальним знаком України перебувають у відкритому повітряному просторі, в повітряному просторі чи на аеродромі іншої держави;

д) невійськові повітряні судна України, які приписані до аеропортів на її території і перебувають поза межами держави у відкритому повітряному просторі під розпізнавальним знаком України.

Суб'єкт за ч. 6 ст. 111-1 КК України – загальний, тобто незалежно від громадянства України.

Склад кримінального правопорушення, передбачений частиною шостою статті 111-1 КК, відноситься до особливо тяжких злочинів.

За частиною сьомою статті 111-1 КК України настає кримінальна відповідальність за дії у формах:

- добровільне зайняття посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території;

- добровільна участь в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території;

- добровільна участь в збройних формуваннях держави-агресора;

- надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізовувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України.

Правоохоронні органи — державні органи, що на підставі відповідного законодавства здійснюють правоохоронну діяльність. Законодавство України не містить чіткого переліку державних органів, які є правоохоронними. Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» дає неповний перелік органів, які для цілей цього Закону вважаються правоохоронними. У Законах України «Про основи національної безпеки України» та «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» розкриваються тільки основні ознаки правоохоронних органів. Ряд підзаконних нормативно-правових актів містять невичерпні переліки таких органів.

Правоохоронними органами в Україні можна вважати наступні державні органи, або їх підрозділи, що здійснюють правоохоронні функції: суд; прокуратура; поліція; органи служби безпеки; антикорупційні органи (НАБУ, НАЗК, Нацагентство з повернення активів ...); Військова служба правопорядку у Збройних Силах України; Служба зовнішньої розвідки України; митні органи; органи охорони державного кордону; органи Державної податкової служби (у тому числі підрозділи податкової міліції органів Державної податкової служби); органи і установи виконання покарань; слідчі ізолятори; органи рибохорони; органи державної лісової охорони; Антимонопольний комітет України. Цей перелік не є вичерпним, він змінюється в залежності від утворення, ліквідації, реорганізації тих чи інших органів.

Правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. Судоустрій в Україні будується за принципами територіальності та спеціалізації і визначається законом.

У цій частині, як і в ч. 5 ст. 111-1 КК України, законодавець встановлює ознаку добровільності щодо зайняття громадянином України посади або участі у незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях чи надання їм допомоги.

Добровільність, як ознака, зайняття громадянином України посади в незаконних судових або правоохоронних органах, полягає у вільному, тобто вчиненому за відсутності будь-якого примусу чи впливу, волевиявленні особи зайняти відповідну посаду.

Під воєнізованими слід розуміти формування, які мають організаційну структуру військового типу, а саме: єдиноначальність, підпорядкованість та дисципліну, і в яких проводиться військова або стрійова чи фізична підготовка.

Під збройними формуваннями слід розуміти воєнізовані групи, які незаконно мають на озброєнні придатну для використання вогнепальну, вибухову чи іншу зброю.

Незаконними є воєнізовані формування, створення яких заборонено Конституцією України, а також воєнізовані і збройні формування, не передбачені іншими законами України.

За цією частиною статті 111-1 КК має значення місце вчинення цього кримінального правопорушення - тимчасово окупована територія. Поняття *тимчасово окупованої території* розкрито при характеристиці частини другої статті 111-1 КК.

Надання допомоги може бути у різноманітних формах, у тому числі інформація щодо пересування військової техніки.

Суб'єктом за ч. 7 ст. 111-1 КК України може бути лише громадянин України.

Склад кримінального правопорушення, передбачений частиною сьомою статті 111-1 КК, відноситься до особливо тяжких злочинів.

Частина восьма статті 111-1 КК України передбачає кримінальну відповідальність не за самостійний форму колабораційної діяльності, а є кваліфікованим складом колабораційної діяльності (тобто складом кримінального правопорушення, що передбачає обтяжуючі провину обставини).

Такими обставинами є вчинення особами, зазначеними у частинах п'ятій - сьомій статті 111-1 КК, дій або прийняття рішень, що призвели до загибелі людей або настання інших тяжких наслідків.

Згідно Примітки до статті 111-1 КК України: тяжкими наслідками вважається шкода, що в одну тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Під загибеллю людей мається на увазі загибель двох або більшої кількості людей, внаслідок вчинення дій, відповідальність за які передбачено частинах п'ятій-сьомій ст.111-1 КК.

Суб'єктивна сторона ст. 111-1 КК України характеризується прямим або непрямым умислом. У ряді складів кримінальних правопорушень за ч. 2, 5, 7 важливе значення має добровільність (якщо особа здійснювала відповідні дії не добровільно, а під примусом (байдуже яким), склад правопорушення відсутній).

У деяких частинах цього правопорушення важливе значення для кваліфікації має мета: за ч. 3 – мета пропаганди; за ч. 6 – мета організації та проведення заходів (або) та саме активної участі в них задля підтримки держави-агресора або уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України).

2. ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВЕ ДОКУМЕНТУВАННЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Чинне законодавство у ст. 111-1 Кримінального кодексу України передбачає відповідальність за колабораційну діяльність. Враховуючи той факт, що зазначена норма є новою для вітчизняної правозастосовної практики, виникають проблемні питання щодо напрямів оперативно-розшукового документування злочинної діяльності осіб та груп, які вчинюють ці кримінальні правопорушення¹.

В теорії оперативно-розшукової діяльності документування – це здійснюваний за оперативно-розшуковою справою процес негласного збирання, фіксації, систематизації, перевірки та оцінювання фактичних даних про подію кримінального правопорушення й осіб, причетних до його підготовки або вчинення, забезпечення можливості їх використання для запобігання та розкриття злочинів, застосування до розроблювальних передбачених законом заходів відповідальності, а також для забезпечення кримінального провадження. Сутність документування полягає в тому, що воно є видом пізнавальної діяльності, яке ґрунтується на застосуванні спеціальних сил, засобів і методів ОРД. При документуванні пізнається факт (явище) реальної дійсності – готування до кримінального правопорушення та його вчинення.

Оперативно-розшукове документування зумовлюється поведінкою розроблювальних осіб, які, вчиняючи, як правило, неочевидні тяжкі та особливо тяжкі злочини, прагнучи залишитися не викритими задалегідь до них готуються, маскують свої дії, знищують сліди й, відповідно, інші докази тощо². Для їхнього викриття оперативні підрозділи Національної поліції України використовують весь арсенал негласних сил, засобів та методів оперативно-розшукової діяльності.

Слід наголосити, що процес документування злочинної діяльності осіб та/чи груп за фактами колабораційної діяльності, можливий виключно під час провадження за оперативно-розшуковими справами, які заводяться за наявності підстав, які передбачені чинним законодавством. Такими підставами, відповідно до ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», зокрема є: наявність достат-

¹ Албул С. В. Колабораційна діяльність: питання визначення та відповідальності. *Одеський державний університет внутрішніх справ* [Електронний ресурс]. URL: <http://oduvs.edu.ua/news/колабораційна-діяльність-питання-ви/>

² Албул С.В. Оперативний пошук в діяльності підрозділів кримінальної поліції: правові та організаційно-тактичні засади: монографія / С.В. Албул, С.Л. Дьоров, М.О.Волошина; за заг. редакцією С. В. Албула. Одеса: ОДУВС, 2022. 220 с.

ньою інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про:

- кримінальні правопорушення, що готуються;
- осіб, які готують вчинення кримінального правопорушення;
- осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання;
- розвідувально-підривну діяльність спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб проти України³.

При відсутності вказаних підстав забороняється приймати рішення про проведення оперативно-розшукових заходів. Зазначені підстави можуть міститися в заявах, повідомленнях громадян, посадових осіб, громадських організацій, засобів масової інформації, у письмових дорученнях і постановах слідчого, вказівках прокурора, ухвалах слідчого судді, суду, матеріалах правоохоронних органів, у запитах і повідомленнях правоохоронних органів інших держав та міжнародних правоохоронних організацій. Відповідну інформацію працівники оперативних підрозділів можуть отримувати від негласних працівників та під час проведення заходів оперативного (ініціативного) пошуку.

При веденні оперативним підрозділом оперативно-розшукової справи щодо осіб, стосовно яких є дані про участь у підготовці до вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111-1 КК України, керівник оперативного підрозділу письмово звертається до керівника органу досудового розслідування про закріплення за цією ОРС слідчого для забезпечення методичного супроводження її реалізації та надання практичної допомоги оперативному підрозділу.

Керівник оперативного підрозділу з дотриманням режиму секретності надає слідчому необхідні матеріали ОРС для вивчення та надання у разі потреби рекомендацій щодо фіксації додаткових фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, які засвідчують наявність в їх діях ознак кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111-1 КК України.

³ Про оперативно-розшукову діяльність: закон України від 18.02.1992 № 2135-XII із змін. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/print> (дата звернення 12.07.2022). Слід зазначити, що ст. 6 вказаного закону містить більш розгорнутий перелік підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності. Тут ми вказуємо перелік підстав з огляду на предмет методичних рекомендацій.

Матеріали ОРС можуть розглядатися під час оперативної наради за участю керівників оперативного підрозділу, органу досудового розслідування та працівників, які брали участь у їх підготовці, для визначення повноти зібраних матеріалів та наявності підстав для реєстрації в ЄРДР. Одночасно розробляється план заходів з реалізації матеріалів ОРС, який затверджується керівниками органу досудового розслідування та оперативного підрозділу⁴.

У разі виявлення під час проведення оперативно-розшукових заходів ознак кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111-1 КК України, керівник оперативного підрозділу невідкладно направляє зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування в порядку, передбаченому КПК України⁵.

Аналіз ст. 111-1 Кримінального кодексу України дає підстави стверджувати, що оперативно-розшукове документування є можливим тільки щодо фактів, передбачених частинами 5, 6, 7 та 8. Саме ці діяння віднесені до категорії тяжких та особливо тяжких злочинів і задля їх документування можливим є проведення всього комплексу оперативно-розшукових заходів. Такими діями є:

- добровільне зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора, або добровільне обрання до таких органів, а також участь в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території або публічні заклики до проведення таких незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території;

- організація та проведення заходів політичного характеру, здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань

⁴ Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : наказ МВС України від 07.07.2017 № 575. К.: МВС України, 2012. 42 с

⁵ Албул С.В. Негласні слідчі (розшукові) дії: навчальний посібник / С.В. Албул, С.А. Дроботов, Г.І. Масяйкін, Д.М. Павлов; за заг. ред. С.А. Дроботова. К.: Інститут УДО України Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, 2022. 472 с.

та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, за відсутності ознак державної зради, активна участь у таких заходах;

- добровільне зайняття громадянином України посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території, а також добровільна участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора чи надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізовувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України;

- вчинення особами вищевказаних дій або прийняття рішень, що призвели до загибелі людей або настання інших тяжких наслідків⁶.

При цьому, під заходами політичного характеру розуміються з'їзди, збори, мітинги, походи, демонстрації, конференції, круглі столи тощо. Під здійсненням інформаційної діяльності розуміється створення, збирання, одержання, зберігання, використання та поширення відповідної інформації.

Слід зазначити, що за фактами колабораційної діяльності виявленню та документуванню підлягають фактичні дані, які вказують на злочинні дії розроблювальних, а саме: про подію злочину (час, місце, спосіб, інші обставини вчинення злочину); про причетність розроблювальних до підготовки або вчинення злочину та мотивах, що спонукають останніх вчиняти протиправні дії; про обставини, що характеризують їх особистість; про місцезнаходження знарядь вчинення злочину або інших предметів, здобутих злочинним шляхом тощо.

При цьому, існують три напрямки документування злочинних дій розроблювальних, а саме:

- виявлення осіб, які можуть бути свідками у кримінальному провадженні за фактами колабораційної діяльності;

- виявлення предметів і документів, що мають доказове значення у кримінальному провадженні за фактами колабораційної діяльності;

- фіксація дій розроблювальних осіб з метою наступного використання отриманих фактичних даних у процесі доказування під час розслідування за фактами колабораційної діяльності.

⁶ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print> (дата звернення 12.07.2022).

В теорії оперативно-розшукової діяльності визначено, що документування злочинних дій розроблюваних осіб відбувається шляхом:

- а) виявлення осіб, проінформованих про протиправну діяльність розроблюваних, які можуть бути свідками;
- б) виявлення документів, які підтверджують протиправну діяльність розроблюваних осіб і їх зв'язки;
- в) виявлення предметів, використаних розроблюваними для досягнення злочинного результату;
- г) закріплення даних про дії розроблюваних в процесі спостереження за ними⁷.

Документування фактів колабораційної діяльності може здійснюватися працівниками оперативних підрозділів і під час виконання доручень слідчого, прокурора на проведення НСРД у межах кримінального провадження. Таке документування здійснюється в межах справи оперативного супроводження кримінального провадження (далі – СОСКП). Слід зазначити, що за особливо тяжкими злочинами СОСКП заводиться оперативними підрозділами в обов'язковому порядку.

СОСКП заводиться за письмовою вказівкою керівника відокремленого підрозділу територіального органу Національної поліції України або його уповноваженого заступника, керівника оперативного підрозділу територіального, міжрегіонального органу (підрозділу) Національної поліції України та апарату Національної поліції України з метою обліку, аналізу та систематизації даних, отриманих за результатами проведення заходів, передбачених оперативним (ініціативним) пошуком, у ході підготовки та проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, виконання контрольних та управлінських функцій за конкретним кримінальним провадженням. Заведення дублікатів СОСКП не дозволяється.

При заведенні СОСКП відповідальний працівник оперативного підрозділу виносить постанову про заведення такої справи та реєструє її в РСО. У постанові про заведення СОСКП зазначаються: дата та місце заведення СОСКП; номер та дата відкриття кримінального провадження; фабула вчиненого кримінального правопорушення; номер та дата наказу про створення слідчої групи; дані виконавця та керівника оперативного підрозділу. Постанова про заведення СОСКП разом з витягом з Єдиного реєстру досудових розслідувань, копією або витя-

⁷ Оперативно-розшукова тактика : навчально-методичний посібник / С. В. Албул, Р. В. Мукоїда, В. Б. Любчик та ін.; за заг. ред. проф. д.ю.н., проф. С. О. Кузніченка. Одеса : ОДУВС, 2013. 206 с.

гом з наказу про створення слідчої групи, іншими матеріалами доповідаються відповідному керівникові органу (підрозділу) Національної поліції України, на території обслуговування чи за лінією роботи якого вчинено кримінальне правопорушення.

У СОСКП оперативний працівник складає спільний зі слідчим план. У плані передбачаються узгоджені дії слідчого та оперативного підрозділу в межах кримінального провадження, визначаються основні та робочі версії, послідовність та терміни виконання запланованих дій і заходів, очікуваний результат та можливість його корегування. Отримавши СОСКП, оперативний працівник уживає вичерпних заходів, спрямованих на пошук і фіксацію фактичних даних про причетність окремих громадян та груп до вчиненого кримінального правопорушення, своєчасне та в повному обсязі виконання доручень слідчого чи прокурора, ухвал слідчого судді щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій.

При цьому, у рамках СОСКП оперативний працівник має право:

- проводити процесуальні дії відповідно до доручень слідчого, прокурора та згідно з положеннями КПК України;
- уживати заходів, передбачених оперативним (ініціативним) пошуком;
- використовувати негласних працівників та конфіденційну допомогу громадян.

За дорученням слідчого чи прокурора оперативний працівник організовує та забезпечує проведення негласних слідчих (розшукових) дій, здійснює збір, узагальнення та аналіз отриманих у результаті їх проведення результатів відповідно до положень КПК України. Матеріали, які утворилися в результаті переписки оперативного працівника зі слідчим чи прокурором, оперативного працівника з оперативним підрозділом, яким безпосередньо проводилися визначені негласні слідчі (розшукові) дії, та не можуть бути використаними під час досудового розслідування, долучаються до СОСКП.

Якщо під час роботи за СОСКП оперативний працівник отримує дані про можливу причетність конкретної особи (групи осіб) до вчинення особливо тяжкого або тяжкого злочину, він негайно письмово інформує слідчого, якому доручено досудове розслідування з цього приводу.

СОСКП закривається за наступних підстав:

- особа або група осіб, яка (які) вчинила кримінальне правопорушення, засуджена і обвинувальний вирок стосовно неї набрав законної сили;

- стосовно особи або групи осіб судом винесено виправдувальний вирок;
- кримінальне провадження закрито слідчим, прокурором, судом у встановленому законодавством порядку;
- виїзду особи на постійне місце проживання за межі України, якщо немає можливості проведення щодо неї процесуальних дій;
- смерті особи, яка є підозрюваною, обвинуваченою, підсудною за конкретним кримінальним провадженням.

Про закриття СОСКП відповідальний працівник оперативного підрозділу вносить мотивовану постанову, яку затверджує керівник оперативного підрозділу апарату Національної поліції України, керівник територіального, міжрегіонального органу (підрозділу) Національної поліції України уповноважений на здійснення оперативно-розшукової діяльності.

Слід зазначити, що особливості об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111-1 КК України, широкий перелік діянь, які охоплюються вказаним складом кримінального правопорушення, обумовлюють специфіку організації і тактики оперативно-розшукового документування злочинної діяльності колаборантів, перелік сил і засобів, які залучаються для виконання конкретних завдань.

3. ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЗА СТ. 111-1 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ «КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ»

Виявлення ознак колабораційної діяльності – це діяльність уповноважених на те органів, що передусь початку кримінального провадження, спрямована на встановлення можливих фактів: 1) публічного заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окупованій території України; 2) здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України, а також дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти; 3) передачі матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора, та/або провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора; 4) добровільного зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора, або добровільне обрання до таких органів, а також участь в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території або публічні заклики до проведення таких незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території; 5) організацію та проведення заходів політичного характеру, здійснення інформаційної діяльності у співпраці

з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, за відсутності ознак державної зради, активна участь у таких заходах; 6) добровільного зайняття громадянином України посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території, а також добровільна участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях⁸ В основі державних засобів виявлення колабораційної діяльності важливе місце належить силам та засобам оперативних підрозділів СБУ, які відіграють значущу роль серед найбільш ефективних засобів боротьби зі злочинністю. При цьому беззаперечним є те, що використання специфічних, за необхідності – негласних сил, засобів і методів суб'єктами контррозвідувальної та оперативно-розшукової діяльності є одним з важливих і невід'ємних компонентів успішної роботи для вирішення завдань з виявлення, попередження та розкриття кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України.

Типовими матеріальними слідами колабораційної діяльності: текстова інформація, обладнання, яким користувалися злочинці при передачі інформації, список контактів з якими злочинець тримав зв'язок комп'ютерна інформація, інформація із соціальних мереж, що містять фотозображення, відео- та аудіозаписи, документи на яких зафіксована інформація про факти державної зради тощо

При передаванні інформації «слідова картина» нерідко також включає в себе також звукові сліди, які мають важливе значення для даного кримінального правопорушення. Нерідко важливе значення для встановлення механізму вчинення такого кримінального правопорушення мають виявленні текстові повідомлення в соціальних мережах або список контактів та записані розмови, збережені фото- та відеозображення. Поряд з матеріальними слідами важливе значення мають також ідеальні сліди-відображення, які є уявними суб'єктами образами і які у психологічній та криміналістичній літературі називають «слідами пам'яті»

Як свідчить судова практика, колабораційна діяльність проявляється у розміщенні публікацій, відеоматеріалів в соціальних мережах Facebook, «Однокласники», «Youtube», які є публічно доступни-

⁸ Кримінальний Кодекс України від 05.04.2001 р. № № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

ми, шляхом поширення їх на своїй сторінці в яких заперечується збройна агресія Російської Федерації проти України та здійснюються заклики до підтримки рішень та дій держави-агресора в Україні⁹; зйомці відео з публічними закликами до підтримки рішень та дій Російської Федерації та окупованої адміністрації держави агресора, яке викладається до публічного доступу в інтернет мережу «ТікТок» на сторінку акаунту, яке перебуває в публічному доступі¹⁰; розміщення відеоматеріалів, в яких заперечуються агресивні дії керівництва РФ на території України, в мережі інтернет на «Телеграм» - каналі, аудиторія якого нараховує велику кількість підписників; ¹¹ лайки та перепощування публікацій, в яких містяться матеріали, спрямовані на підтримку держави-агресора, публічне заперечення здійснення збройної агресії Російської Федерації проти України та публічні заклики до підтримки рішень та дій держави-агресора;¹² розміщення коментарів, що закликають до підтримки рішень та дій держави-агресора, збройних формувань, окупаційної адміністрації держави-агресора;¹³ поширення постів, які спрямовані до невизначеного кола осіб та публічно закликають до підтримки рішень та дій держави-агресора, збройних формувань, окупаційної адміністрації держави-агресора, серед яких інформаційні пости щодо контактних даних терористичних організацій ДНР, які нібито здійснюють евакуацію осіб з так-зованих визволених

⁹ Вирок Бердичівського міськрайонного суду Житомирської області у провадженні № 1-кп/0274/489/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104050514>

Вирок Коростишівського районного суду Житомирської області від 21 квітня 2022 року у провадженні № 1-кп/935/147/22 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104050620>

Вирок Дарницького районного суду м. Києва від 30 травня 2022 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104593935>

Вирок Красноградського районного суду Харківської області від 12 липня 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105202170>

¹⁰ Вирок Нововодолазького районного суду Харківської області від 20 квітня 2022 року у провадження № 1-кп/631/66/22 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104894305>

¹¹ Вирок Богунського районного суду м. Житомира від 25.04.2022 р у провадженні 1-кп/295/651/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104060256>;

¹² Вирок Богунського районного суду м. Житомира від 26.04.2022 р у провадженні 1-кп/295/652/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104087105>; Вирок Зарічного районного суду м. Суми від 09 травня 2022 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104216546>; Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 8 липня 2022 року. URL:<https://reyestr.court.gov.ua/Review/105149344>

¹³ Вирок Соснівського районного суду м. Черкаси від 23 травня 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104409643>

територій України¹⁴; публічне заперечення здійснення збройної агресії проти України, яке здійснюється в публічному місці (у торговельних центрах, магазинах, подвір'ї будинку, слідчому ізоляторі), а саме висловлення повної підтримки дій агресора та публічні заклики до підтримки рішень та дій держави-агресора;¹⁵ надання допомоги збройним силам Російської Федерації, ініціативне підтримання стосунків та співпраця зі збройними формуваннями країни-агресора, забезпечення їх матеріальними ресурсами та надання технічної допомоги в ремонті військової техніки збройних сил Російської Федерації¹⁶; передачі матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави - агресора.¹⁷

Ефективність розслідування колабораційної діяльності значною мірою залежить від своєчасного і правильного проведення окремих слідчих (розшукових) дій. При розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень найбільш характерними першочерговими слідчими (розшуковими) діями є : огляд місця події та документів, допит підозрюваного і свідків, обшук та призначення необхідних судових експертиз.

Огляд місця події – невідкладна слідча дія, що полягає в безпосередньому сприйнятті, дослідженні, оцінці і фіксації правоохоронними органами обстановки місця події, слідів та об'єктів, які мають відношення до справи. Основним завданням огляду місця події при розслідування колабораційної діяльності є: вивчення, фіксація та оцінка обстановки місця події, встановлення способу вчинення колабораційної діяльності, виявлення, фіксації і вилучення предметів за допомогою

¹⁴ Вирок Києво-Святошинського районного суду Київської області від 04.05.22 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104208426>

¹⁵ Вирок Андрушівського районного суду Житомирської області від 25 квітня 2022 року у провадженні № 1-кп/272/96/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104087067>; Вирок Бердичівського міськрайонного суду Житомирської області від 21 квітня 2022 р. у провадженні № 1-кп/0274/494/22 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104032922>; Вирок Костопільського районного суду Рівненської області від 07 липня 2022 року URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105117986>; Вирок Жовтневого районного суду м. Харкова від 17 червня 2022 року URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104805657>; Вирок Корольовського районного суду м. Житомира від 02 травня 2022 року URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104148891>

¹⁶ Вирок Путивльського районного суду Сумської області від 27.05.2022 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104534680>

¹⁷ Вирок Путивльського районного суду Сумської області від 29.06.2022 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105006793>

яких вчинялася колабораційна діяльність, аналіз фактичних даних про подію кримінального правопорушення

Огляд документів, виявлених під час огляду місця події, проводиться від загального до часткового, від найменування й зовнішнього вигляду документа до його реквізитів, змісту й ретельного дослідження тієї його частини, яка має або може мати значення для розслідування. Під час огляду особистого листування, записних книжок злочинців основну увагу рекомендується приділити аналізу та їх змісту. Дуже часто це дозволяє одержати важливу інформацію: стосовно співучасників підозрюваного, про яких раніше не було відомостей, отримати адреси й телефони осіб, які можуть бути спільниками чи свідками у справі, отримати дані, що характеризують особу підозрюваного та виявити інші обставини, які можуть мати значення для кримінального провадження.

Під час огляду місця події звертають увагу на апаратні об'єкти, які містять: персональні комп'ютери (настільні, портативні), периферійні пристрої, мережеві апаратні засоби (сервери, робочі станції, активне обладнання, мережеві кабелі тощо), інтегровані системи (органайзери, мобільні телефони, інші гаджети), вбудовані системи на основі мікропроцесорних контролерів, а також електронні носії даних: мікросхеми пам'яті, магнітні і лазерні диски, магнітооптичні диски, магнітні карти, флеш-пам'ять, пластикові картки та ін. Під час огляду за можливості необхідно залучити працівників як Департаменту кіберполіції як спеціалістів. Спеціаліст з підрозділу кіберполіції повідомляє слідчого, учасників слідчої дії, понятих та присутніх про копіювання (знаття так званого дампу) оперативної пам'яті, браузера з історією, логінами, паролями, копіювання файлів месенджерів та даних щодо відомих мереж, до яких здійснювалося підключення, і паролів до них. Після цього з дозволу слідчого здійснюється таке копіювання. При цьому спеціаліст з числа співробітників кіберполіції повідомляє присутнім та учасникам слідчої дії про інформацію, яка підлягає копіюванню, її місцезнаходження на носії інформації, програмне забезпечення, за допомогою якою здійснюється таке копіювання, із зазначенням умов його ліцензування, зовнішнього носія інформації, на який здійснюється та в подальшому здійснюватиметься копіювання такої інформації, його серійних, ідентифікаційних чи інвентарних номерів.

Усі свої дії та результати кожної операції працівником кіберполіції послідовно та детально повідомляються учасникам огляду, присутнім, понятим та слідчому з метою повного, своєчасного та якісного їх відображення в протоколі огляду та/або додатках до нього.

Проведення обшуку дає змогу зібрати докази для подальшого розслідування кримінального правопорушення. На відміну від огляду, обшук провадиться за наявністю достатніх підстав вважати, що публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора та засоби за допомогою яких вчинялася така діяльність можуть мати значення для кримінального провадження та знаходяться певному приміщенні чи місці або в деякої особи. В результаті обшуку відбувається вилучення певних документів й предметів, що можуть мати значення письмових або речових доказів і знаходитися у володінні чи віданні конкретної особи або установи. Вилучення здійснюється тоді, коли слідчий має точні дані, що предмети чи документи, які мають значення для кримінального провадження, знаходяться у певної особи або певному місці.

На підставі положення ст. 223 КПК України обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення зокрема електронних доказів, відшукання знаряддя кримінального правопорушення або майна, здобутого в результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії.

При виявленні під час проведення обшуку комп'ютерної техніки необхідно обов'язково унеможливити відключення працюючого обладнання чи навіть закривання кришки комп'ютера чи ноутбука. Для цього слід відразу відсторонити операторів (користувачів) від обладнання. Сьогодні значна кількість інформації зберігається у «хмарних сховищах», тобто розміщена поза місцезнаходженням фізичної чи юридичної особи. Тому присутні під час обшуку особи можуть використати наявні в них різноманітні гаджети, у тому числі мобільні телефони, для вчинення будь-яких дій з метою пошкодження, знищення, перетворення інформації, яка фактично може перебувати на відстані (навіть у межах приміщення, де відбувається обшук, тощо). З огляду на це доцільно усім присутнім при обшуку особам, на початку обшуку повідомити про заборону використання під час проведення обшуку мобільних телефонів чи інших електронних пристроїв, які знаходять у них, та покласти їх на місце, доступне для поля зору слідчого, оперативного працівника, понятих, для здійснення контролю за невикористанням зазначених речей під час проведення обшуку. До початку про-

ведення обшуку за можливості необхідно залучити працівників як Департаменту кіберполіції. Якщо на місці обшуку виявлено ввімкнений комп'ютер або інші електронні пристрої, необхідно провести огляд (виїмку) комп'ютерних даних у режимі реального часу. Перш за все потрібно не дати можливості його заблокувати або вимкнути чи зашифрувати.

У ввімкнених пристроях є дуже нестійкі «енергозалежні дані». І якщо їх не зберегти правильно і швидко, вони можуть бути втрачені. Слід зазначити, що порядок доступу до таких даних регулюється законодавством тієї країни, де вони перебувають фізично. У деяких країнах закон може забороняти виїмку такої інформації і доступ до неї навіть у режимі реального часу.

Отримання електронних доказів у ввімкнених пристроях повинен здійснювати відповідний спеціаліст зі застосуванням спеціальних знань, засобів та програм. Він повинен у присутності понятих та учасників обшуку оглянути пристрій, оголосити всім присутнім назву (ім'я) пристрою (користувача), операційну систему, її версію, розрядність, MAC-адресу та пояснення — яке доказове значення вони матимуть у подальшому. Ця інформація обов'язково вноситься до протоколу.

Для фіксації доказів в електронній формі можна визначити два основні способи:

- фіксація на аналоговому матеріальному носіїві, властивості якого характеризуються безпосереднім і, як правило, відносно незмінним відображенням інформації (фото- та відеозапис);

- фіксація на комп'ютерному носіїві, фізичні властивості якого використовуються не для безпосереднього відображення інформації, а для запису-зчитування дискретних станів електромагнітного поля опосередковано через аналогово-цифровий перетворювач.

З метою матеріалізації носія даних запис образу оптичного диска необхідно здійснити мінімум у 2-ох примірниках на носії відповідного типу (CD або DVD), що не підлягають перезапису. Слід зважити на те, що інформація, яка міститься навіть на неперезаписаному носіїві, може бути пошкоджена під час його використання. Один із примірників має бути контрольний, інший (інші) — робочий (робочі). Контрольний примірник диска необхідно упакувати так, щоб унеможливити доступ до нього, та здійснити його опечатування стандартним шляхом.

Після закінчення слідчої дії, до протоколу мають бути долучені:

- контрольний примірник програмного засобу, що використаний для виявлення, копіювання і записування досліджуваних даних на інший носій, а також контрольний примірник файла-еталона;

- контрольний примірник носія, що містить файли з доказовою інформацією;
- безпосередньо сам носій, що був об'єктом огляду (у разі наявності специфічних слідів, які потребують дослідження в лабораторних умовах).

Електронні докази в мережі Інтернет можуть міститися на веб-сайтах, електронній пошті, соціальних мережах, різноманітних форумах, у пошукових системах інформації тощо¹⁸

Допит підозрюваного при розслідуванні кримінальних проваджень за фактами колабораційної діяльності є одним з найважливіших першочергових слідчих (розшукових) дій, оскільки він провадиться негайно після затримання. Це не тільки забезпечує можливість своєчасної реалізації підозрюваним свого права на захист, а й має величезне тактичне значення. Особа, яка підозрюється у вчиненні колабораційної діяльності, знаходячись на момент затримання в певній психологічній розгубленості, ще не встигла визначити лінію своєї поведінки, продумати що буде відповідати та як виправдовувати свої дії. Тактичні прийоми, спрямовані на викриття допитуваного в неправді за характером і спрямованістю можна поділити на три групи: прийоми емоційного впливу; прийоми логічного впливу; тактичні комбінації. До прийомів логічного впливу належать: а) пред'явлення доказів, що відхиляють показання допитуваного (послідовно від менш вагомих до вагоміших; пред'явлення відразу найбільш важливого доказу); б) пред'явлення доказів, які вимагають від допитуваного деталізації показань з метою виявлення протиріч між його відповідями та поясненнями співучасників; в) логічний аналіз протиріч між інтересами допитуваного та його співучасників; г) доведення безглуздості зайнятої позиції допитуваного

Під час допиту підозрюваного за фактами колабораційної діяльності у викритті неправди важливе місце належить тактичним прийомам, пов'язаним із пред'явленням доказів. Це можуть бути: письмові докази (текстові повідомлення, аудіозаписи, фото- та відео-зображення, довідки про телефонні розмови зі співучасниками діяльності та ін.); речові докази (комп'ютерна техніка, засоби зв'язку, носії інформації

¹⁸ Використання електронних (цифрових) доказів у кримінальних провадженнях: метод. реком. / [М. В. Гуцалюк, В. Д. Гавловський, В. Г. Хахановський та ін.] ; за заг. ред. О. В. Корнейка. — Вид. 2-ге, доп. — Київ : Вид-во Нац. акад. внутр. справ, 2020. с. 38

тощо); протоколи окремих слідчих дій (огляду місця події, допитів свідків, висновків судових експертиз тощо).

Важливим засобом збору доказової інформації при розслідуванні таких кримінальних правопорушень виступає судова експертиза як дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини кримінального провадження. Таким чином, проведення судової експертизи являє собою процесуальну дію, яка полягає в дослідженні експертом за дорученням слідчого або суду речових доказів та інших матеріалів з метою встановлення фактичних даних та обставин, що мають значення для правильного вирішення кримінального провадження. Однією із найпоширеніших судових експертиз, яка проводиться при розслідуванні даного кримінального правопорушення є фоноскопична експертиза, метою проведення якої є ідентифікації особи по усному мовленню, а також для технічного дослідження носіїв інформації та апаратури звукозапису. Звукові сліди дають змогу отримати доказову інформацію, підтвердити дані, отримані в ході оперативно-розшукової діяльності, а також встановлення особистості злочинця.

При призначенні фоноскопичної експертизи необхідно мати на увазі, що в процесі її проведення може виникнути потреба в додатковій інформації про обставини, умови, способу і технічних засобах отримання фонограм, долучених до кримінального провадження, а також подання на експертизу самого звукозаписного пристрою (магнітофона). Відомості про місце, спосіб, технічні засоби та інші обставини виготовлення запису мають істотне значення для правильної кваліфікації дефектів фонограми і порушень безперервності її запису і прийняття рішення про віднесення або невіднесення їх до ознак монтажу, попередження можливих експертних помилок.

Таким чином, усна мова, зафіксована на фонограмі, виступає основним об'єктом судової фоноскопичної експертизи. При цьому вирішується комплекс завдань із застосуванням широкого спектра методів. Це встановлення дослівного змісту записаної на фонограмі текстової інформації з складанням розшифровки розмови; ідентифікація по голосу і мови кожного учасника; перевірка фонограми на предмет її цілісності та виготовлення допомогою монтажу і т. д.

При розслідуванні колабораційної діяльності правоохоронні органи призначають також лінгвістичну експертизу (семантико-текстуальну експертизу), яка досліджує писемне мовлення з метою встановлення наявності чи відсутності у ньому висловлювань, які містять негативну

інформацію, негативні емоційні оцінки, що можуть розцінюватись як образа, посягання на честь і гідність особи, заклики до певних дій, погрози тощо. Метою якої є оцінка тих чи інших фактів мовлення в контексті існуючої в суспільстві системи мовних норм і приписів. Дуже часто злочинці вчиняючи дане кримінальне правопорушення, шифруються, тобто використовують різні жаргони, русизми, фразеологізми, які зрозуміти дуже складно. Нерідко проводиться комп'ютерно-технічна експертиза за допомогою якої відбувається дослідження комп'ютерних систем та руху інформації, дослідження фактів і обставин, пов'язаних з проявом цих закономірностей за завданням слідчих і судових органів. Передача інформації, яка містить публічне заперечення здійснення збройної агресії проти України, може здійснюватися через месенджери, соціальні мережі або міститися на флеш-носія. Тому дана експертиза дає змогу встановити дані, а також кому і звідки вони були відправлені. Крім цього, досить поширеною є почеркознавча експертиза, завданням якої є ідентифікація виконавця рукописного тексту, обмежених за обсягом рукописних записів. Дана судова експертиза дає змогу встановити, ким були написані записи.

В рамках проведення семантико-текстуальної (лінгвістичної) експертизи експерти НІСЕ: визначають, чи міститься в досліджуваній інформації негатив; визначають, чи містяться у текстах інформація, що спонукає до дій проти людини або групи осіб за ознаками статі, раси, національності, мови, походження, ставлення до релігії, приналежності до якої-небудь соціальної групи; визначають, чи висловлюють словесні (образотворчі) засоби, які використані в досліджуваних текстах, негативні емоційні оцінки і негативні установки, характеристики, принижують гідність людини або групи осіб; визначають, чи використані в текстах спеціальні мовні прийоми чи інші образотворчі образи, що мають негативні емоційні оцінки і негативні установки, характеристики.

Семантико-текстуальна (лінгвістична) експертиза також встановлює факт приниження честі, гідності та надання інформації негативного характеру. Здійснюючи це дослідження, експерт проводить детальний лінгвістичний аналіз тексту або аудіо- чи відеозапису та встановлює, чи містить даний текст негативні судження. Об'єкти семантико-текстуальної експертизи є писемне мовлення або аудіо-, відеозаписи за умови надання замовником експертизи їх розшифровки.

Проведення негласних слідчих (розшукових) дій допускається тільки у конкретному кримінальному провадженні. Здебільшого вони проводяться з дозволу слідчого судді за клопотанням прокурора або

слідчого, погодженого з прокурором. При досудовому розслідуванні кримінальних проступків, передбачених ч. 1 ст. 111-1 КК України - публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, публічні заклики до підтримки рішень та дій держави-агресора, дозволяється виконувати негласні слідчі (розшукові) дії, передбачені частиною другою статті 264 та статтею 268 КПК України.

Важливе значення для відстеження діяльності осіб під час вчинення колабораційної діяльності та після неї мають такі негласні слідчі (розшукові) дії, як зняття інформації з електронних комунікаційних мереж (ст. 263 КПК України), зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України).

Зняття інформації з електронних комунікаційних мереж полягає у проведенні із застосуванням відповідних технічних засобів спостереження, відбору та фіксації змісту інформації, яка передається особою та має значення для досудового розслідування, а також одержанні, перетворенні і фіксації різних видів сигналів, що передаються каналами зв'язку. (знаки, сигнали, письмовий текст, зображення, звуки, повідомлення будь-якого виду).

Зняття інформації з електронних комунікаційних мереж доручається лише відповідним підрозділам Національної поліції та Служби безпеки України. Керівники та працівники операторів телекомунікаційного зв'язку зобов'язані сприяти виконанню дій зі зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, вживати необхідних заходів щодо нерозголошення факту проведення таких дій та отриманої інформації, зберігати її в незмінному вигляді.

Відповідно до ст. 265 КПК України, що визначає порядок фіксації та збереження інформації, отриманої з електронних комунікаційних мереж за допомогою технічних засобів, та в результаті зняття відомостей з електронних інформаційних систем зміст інформації, що передається особами через електронні комунікаційні мережі, з яких здійснюється зняття інформації, зазначається у протоколі про проведення зазначеної негласної слідчої (розшукової) дії. У разі виявлення в інформації відомостей, що мають значення для конкретного досудового розслідування, у протоколі відтворюється відповідна частина такої інформації, а прокурор вживає заходів для збереження знятої інформації. Дослідження інформації, отриманої зі застосуванням технічних засобів, за необхідності здійснюється за участю спеціаліста. Слідчий вивчає зміст отриманої інформації, про що складає протокол.

Зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України) полягає в одержанні інформації, в тому числі зі застосуван-

ням технічного обладнання, яка міститься в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютер), автоматичних системах, комп'ютерній мережі. Зняття інформації з електронних інформаційних систем або її частини, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем чи не пов'язаний із подоланням системи логічного захисту (ч. 2 ст. 264 КПК України), полягає в одержанні інформації з електронних інформаційних систем, що містять відповідну інформацію, зокрема зі застосуванням технічного обладнання.

Для зняття інформації, розміщеної на загальнодоступних соціальних сайтах Інтернету, дозволу слідчого судді чи прокурора не потребує, адже в цьому разі немає втручання у приватне спілкування чи приватне життя. Розміщена там інформація є публічною і може фіксуватися засобами огляду.

Зміст інформації, одержаної внаслідок здійснення зняття відомостей із електронних інформаційних систем або їх частин, фіксується на відповідному носії особю, яка здійснювала зняття та зобов'язана забезпечити обробку, збереження або передавання інформації (ч. 2 ст. 265 КПК України). Дослідження знятої інформації відбувається в порядку, встановленому ст. 266 КПК України.

Для перевірки і більш повного вивчення інформації, отриманої після застосування технічних засобів, а також здобуття нових вивідних знань, може бути призначена криміналістична експертиза, експертиза матеріалів і засобів відео-, звукозапису, експертиза телекомунікаційних систем та засобів, експертиза комп'ютерної техніки і програмних продуктів.

Відповідно до ч. 2 ст. 216 КПК України визначається, що досудове розслідування за ст. 111-1 КК України здійснюють органи безпеки. В залежності від ступеня тяжкості вчиненого діяння, передбаченого ст. 111-1 КК України досудове розслідування здійснюється у формі дізнання - у випадку вчинення кримінальних проступків, слідства - у випадку вчинення злочину. Однак, на сьогоднішній день органи дізнання в структурі органів безпеки не сформовані. Це породжує неоднозначну практику розслідування кримінальних правопорушень за ст. 111-1 КПК України: частина провадження здійснюється дізнавачами органів дізнання Національної поліції, після чого матеріали передаються органам безпеки, що не відповідає визначеній у ч. 2 ст. 216 КПК України підслідності зазначеної категорії кримінальних правопорушень. Відтак, зазначене питання потребує вирішення.

Проаналізувавши судову практику щодо визначення міри покарання за вчинення злочинів, передбачених ст. 111¹ КК України необхідно відмітити, що на теперішній час відсутні необхідні напрацювання, які

допомогли б визначити міру покарання за вчинене кримінальне правопорушення.

Переважає більшість вироків за ч.1 ст. 111¹ КК України передбачає покарання у вигляді 10 або 11 років позбавлення волі і це за відсутності укладення угод про визнання винуватості.

Здійснивши аналіз судових рішень за вчинення злочинів, передбачених ст. 111¹ КК України, слід вказати, що широкого значення набула практика укладання угод про визнання винуватості під час проведення досудового розслідування у кримінальних провадженнях зазначеної категорії.

Так, 26 травня 2022 року, Коростенський міськрайонний суд виніс обвинувальний вирок у кримінальній справі за ознаками ч.1 ст.111¹ КК України зазначивши наступне: «Обвинувачений ОСОБА_1 беззастережно визнав свою винуватість у вчиненні інкримінованого йому кримінального правопорушення.

26.05.2022 року в м. Коростень обвинувачений уклав угоду з прокурором у кримінальному провадженні про визнання винуватості, згідно якої сторони погодились на призначення обвинуваченому покарання у виді позбавлення права обіймати посади, пов'язані з виконанням функцій держави та місцевого самоврядування на строк 11 років.

Вказана угода за змістом відповідає вимогам ст. 472 КПК України, укладена ОСОБОЮ_1 добровільно, не є наслідком застосування насильства, примусу, погроз або наслідком обіцянок чи дії будь-яких інших обставин, ніж ті, що передбачені в угоді, обвинуваченому зрозумілі положення ст.474, ч.4 КПК України, усвідомленні наслідки її укладення, передбачені ст. 473 КПК України.

Умови угоди не суперечать вимогам КПК та/або закону, правова кваліфікація кримінального правопорушення правильна, умови угоди не порушують інтересів суспільства, прав, свобод чи інтересів сторін або інших осіб. Відсутні підстави вважати, що укладення угоди не було добровільним, наявні фактичні підстави для визнання обвинуваченим винуватості.

Обставиною, яка пом'якшує покарання обвинуваченого, є щире каяття.

Обставин, які обтяжують його покарання, не встановлено».

Згідно вироку суду угода про визнання винуватості була затверджена, особа визнана винуватою та їй призначене покарання у вигляді позбавлення права обіймати посади, пов'язані з виконанням функцій держави та місцевого самоврядування, строком на 11 років. Вирок суду вступив у законну силу.

Широке використання можливості укладання угод про визнання винуватості надає можливість прискорити не тільки строки проведення досудового розслідування а і прийняття кінцевого рішення судами.

Окрім того, у рішенні 1-кп/369/1626/22 Києво-Святошинського районного суду Київської області від 04.06.2022 р. зазначалось, що під час дії воєнного стану 23.03.2022 року громадянин України ОСОБА_1, перебуваючи за місцем проживання: АДРЕСА_1, усвідомлюючи суспільно-небезпечний характер своїх дій, передбачаючи їх суспільно-небезпечні наслідки та бажаючи їх настання, в порушення вимог ст. ст. 1, 2, 65, 68 Конституції України, з метою ослаблення національних інтересів України, сприяння російській федерації та її представникам у порушенні суверенітету України та тимчасовій окупації України, створення в суспільстві думки про виправданість та легітимність дій представників влади і службових осіб збройних сил російської федерації щодо вторгнення та окупації території суверенної держави України, розмістив на своїй сторінці в соціальній мережі «Фейсбук» дописи, що закликають до підтримки рішень та дій держави агресора, збройних формувань, окупаційної адміністрації держави-агресора.

Зокрема, ОСОБА_1, будучи зареєстрованим користувачем соціальної мережі «Фейсбук» з нікнеймом «ОСОБА_2», в мережі Інтернет та особистих месенджерах, з метою спонукання громадян України до виконання рішень окупаційної адміністрації держави-агресора, поширив ряд постів, які спрямовані до невизначеного кола осіб та публічно закликають до підтримки рішень та дій держави-агресора, збройних формувань, окупаційної адміністрації держави-агресора, серед яких інформаційний пост щодо контактних даних терористичних організацій ДНР, які нібито здійснюють евакуацію осіб з так-званих визволених територій України.

Дії обвинуваченого ОСОБА_1 були кваліфіковані за ч. 1 ст. 111¹ КК України як публічні заклики до підтримки рішень дій держави-агресора, збройних формувань, окупаційної адміністрації держави-агресора.

Тому, оцінюючи всі обставини у кримінальному провадженні, суд прийшов до переконання, що вина ОСОБА_1 доведена в обсязі висунутого йому обвинувачення, кваліфікує його дії за ч. 1 ст. 111¹ КК України як публічні заклики до підтримки рішень дій держави-агресора, збройних формувань, окупаційної адміністрації держави-агресора.

Суд визнав ОСОБА_1, винуватим у вчиненні кримінального проступку, передбаченого ч. 1 ст. 111¹ КК України, і призначив йому покарання у виді 10 (десяти) років позбавлення права обіймати посади в

органах державної влади, державного управління, місцевого самоврядування чи з надання публічних послуг.

У наступному рішенні Житомирського районного суду Житомирської області від 11.05.2022 р. у справі № 278/844/22 зазначалось, що ОСОБА_1, перебуваючи в публічному місці, а саме, поблизу магазину «Зелений», в присутності невизначеного кола осіб, зокрема, в присутності ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4, ОСОБА_5, ОСОБА_6 та інших невстановлених осіб, які в той час перебували поблизу вказаного магазину, публічно заперечував здійснення збройної агресії Російської Федерації проти України, яке, зокрема, виразилось у здійсненні ним публічних висловлювань про те, що починаючи з 24.02.2022 року Збройні сили України самостійно здійснюють обстріли населених пунктів України. Зокрема, села Сінгури та смт Озерне Житомирського району, з метою подальшого звинувачення у цьому збройних сил Російської Федерації. При цьому російська федерація ніякої збройної агресії проти України та повномасштабне вторгнення не здійснює, а проводить виключно «спецоперацію». Крім цього, публічно закликав вищевказаних осіб до підтримки рішення держави-агресора, а саме, рішення президента російської федерації про проведення на території України так званої «спеціальної військової операції».

Дослідивши докази, надані органом досудового розслідування на підтвердження викладених вище обставин, які не оспоруються учасниками судового провадження, суд дійшов висновку, що вина ОСОБА_1 у діях, які виразились в умисному публічному запереченні громадянином України здійснення збройної агресії проти України, публічних закликах до підтримки рішення держави-агресора доведена повністю та кваліфікує за ч. 1 ст. 111¹ КК України.

Суд визнав ОСОБА_1 винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 111¹ КК України та призначив йому покарання у виді позбавлення права обіймати посади, пов'язані із виконанням функцій держави та місцевого самоврядування, на строк 11 (одинадцять) років.

Здійснивши аналіз судових рішень за вчинення злочинів, передбачених ст. 111¹ КК України, слід вказати, що широкого значення набула практика укладання угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях зазначеної категорії. Водночас, не в усіх судових рішеннях відображено умови угод. Відтак необхідним є суворе дотримання вимог кримінального процесуального законодавства в частині формулювання вимог угод, які укладаються, а також їх відповідне відображення у судових рішеннях за наслідками розгляду угод.

ВИСНОВКИ

1. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 03.03.2022 р. № 2108-IX Кримінальний кодекс України доповнено статтею 111-1 «Колабораційна діяльність». В пояснювальній записці до цього Закону зазначено, що колабораціонізм як явище підриває національну безпеку України та становить безпосередню загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності, конституційного ладу та іншим національним інтересам України, тому повинен нести за собою відповідальність, встановлену законом. Крім того, постконфліктне врегулювання неможливе без відновлення справедливості та обмеження ряду прав осіб, причетних до колабораціонізму, що можливо вирішити виключно законом.

Стаття 111-1 Кримінального кодексу України «Колабораційна діяльність» складається з 8 частин, перші 7 частин передбачають кримінальну відповідальність за самостійні діяння, за виключенням частини 8 цієї статті, яка фактично передбачає кваліфікований склад цього кримінального правопорушення.

По-перше, санкції за ч.1. та 2 ст. 111-1 Кримінального кодексу України передбачають покарання у виді позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років. Цей вид покарання у цих частинах застосовується як основна міра покарання, і відповідно до класифікації кримінальних правопорушень, яка передбачена у ст.12 КК України, ч.1. та 2 ст.111-1 КК України, відносяться до категорії кримінальних проступків.

Розділ І «Злочини проти основ національної безпеки», де розташовано ст.111-1 Кримінального кодексу України, не змінював свою назву, після закріплення у Кримінальному кодексі України поняття «кримінальне правопорушення», саме завдяки тому, що всі статті, які було розташовано у цьому розділі Особливої частини Кримінального кодексу України відносились до категорії «злочинів», згідно класифікації кримінальних правопорушень, передбаченої ст.12 Кримінального кодексу України. З появою ст.111-1 Кримінального кодексу України «Колабораційна діяльність», ч.1 та 2 якої відносяться до кримінальних проступків, виникає питання про невідповідність назви розділу та ступеню суспільної небезпечності діянь, відповідальність за які передбачено у статтях розділу І «Злочини проти основ національної безпеки». Для усунення невідповідності пропонуємо викласти назву роз-

ділу I Особливої частини Кримінального кодексу України у такій редакції: «*Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України*».

По-друге, за ч.1 ст.111-1 Кримінального кодексу України «Колабораційна діяльність» передбачено кримінальну відповідальність за публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України. За вчинення таких дій санкція передбачає застосування покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років.

Покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю у теорії кримінального права відноситься до змішаних видів покарання. Призначається у випадках, коли вчинення кримінального правопорушення було пов'язане зі службовим становищем підсудного або із зайняттям ним певною діяльністю, з метою недопущення вчинення ним у подальшому кримінальних правопорушень із використанням певної посади чи в результаті зайняття певною діяльністю. Суд не вправі призначити покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю щодо особи, яка не обіймає певної посади або не має права займатися певною діяльністю (лікаруванням, викладанням, управлінням транспортним засобом тощо).

Логічне та систематичне тлумачення змісту ч.1 ст.111-1 КК дає можливість зробити висновок, що суб'єктом цього діяння є осудна фізична особа, яка досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність. Не містяться вказівки на додаткові ознаки суб'єкта, окрім вказівки на громадянство (громадянин України). Відповідно особи, які вчиняють дії, відповідальність за які, закріплено у ч.1 ст.111 -1 Кримінального кодексу України, але не обіймають певні посади чи не мають права займатися певними видами діяльності не можуть бути піддані кримінальному покаранню за ч.1. ст.111-1 КК України. Вихід вбачається у закріпленні в санкції ч.1 ст.111-1 Кримінального кодексу України покарань, які могли б застосовуватися до винної особи, але не перед-

бачали обіймання певної посади чи зайняття певними видами діяльності. Пропонуємо доповнити санкцію ч.1. ст.111-1 Кримінального кодексу України такими видами кримінальних покарань як штраф, громадські роботи та виправні роботи, оскільки такі види покарання не змінять ступеня суспільної небезпеки вчиненого діяння, але будуть давати можливість притягати до кримінальної відповідальності особі, які вчинили дії, відповідальність за які закріплено у ч.1 ст.111-1 КК України.

По-третє, разом із співпрацею явище колабораціонізму характеризується добровільним характером такої співпраці. Добровільною є участь у колабораційній діяльності, яка здійснюється за власною ініціативою суб'єкта такої діяльності та за умови його вільного волевиявлення. Виходячи з цього, будь-яке діяння, відповідальність за яке передбачено у ст.111-1 КК України має визначатися з урахуванням ознаки добровільної співпраці з окупантом (державою-агресором). Однак, тільки у ч.2, 5 та 7 законодавчо закріплена ознака добровільності, у всіх інших частинах ст.111-1 КК така ознака відсутня. Чи свідчить це про визнання цих дій кримінально протиправними незалежно від того чи були вони добровільними. Вважаємо за доцільне для усунення суперечностей у тлумаченні змісту ст.111-1 КК України доповнити ч.1, 3, 4, 6 ознакою «добровільно». Добровільна колабораційна діяльність буде мати місце не тільки тоді, коли вона здійснюється за власною ініціативою суб'єкта такої діяльності та за умови його вільного волевиявлення, але й тоді, коли особа вчинила відповідні діяння, перебуваючи під впливом своїх родичів та близьких, знайомих, друзів, які її умовили погодитися на співпрацю з державою-агресором. Ознака добровільності має виключатися, якщо вона є результатом примусу, тобто нездоланих у конкретній ситуації перешкод.

По-четверте, приймаючи до уваги виклики сьогодення вважаємо за доцільне доповнити ст.111-1 КК України такими кваліфікуючими ознаками:

1) участь у переслідуванні чи видачі окупаційній адміністрації держави-агресора воїнів АТО чи інформації про них та про осіб, що проходять службу у лавах Збройних сил України, Національної гвардії України, територіальній обороні, Національній поліції, Службі безпеки України та інших правоохоронних, правозахисних та судових органах;

2) добровільне заняття посад у створених державою-агресором судових або правоохоронних органах особами, які займали особливо відповідальне становище або приймали присягу на вірність Україні.

2. В теорії оперативно-розшукової діяльності документування – це здійснюваний за оперативно-розшуковою справою процес негласного збирання, фіксації, систематизації, перевірки та оцінювання фактич-

них даних про подію кримінального правопорушення й осіб, причетних до його підготовки або вчинення, забезпечення можливості їх використання для запобігання та розкриття злочинів, застосування до розроблювальних передбачених законом заходів відповідальності, а також для забезпечення кримінального провадження.

Процес документування злочинної діяльності осіб та/чи груп за фактами колабораційної діяльності, можливий виключно під час провадження за оперативно-розшуковими справами, які заводяться за наявності підстав, які передбачені чинним законодавством.

Аналіз ст. 111-1 Кримінального кодексу України дає підстави стверджувати, що оперативно-розшукове документування є можливим тільки щодо фактів, передбачених частинами 5, 6, 7 та 8. Саме ці діяння віднесені до категорії тяжких та особливо тяжких злочинів і задля їх документування можливим є проведення всього комплексу оперативно-розшукових заходів.

Документування фактів колабораційної діяльності може здійснюватися працівниками оперативних підрозділів і під час виконання доручень слідчого, прокурора на проведення НСРД у межах кримінального провадження. Таке документування здійснюється в межах справи оперативного супроводження кримінального провадження (далі – СОСКП). У рамках СОСКП оперативний працівник має право: проводити процесуальні дії відповідно до доручень слідчого, прокурора та згідно з положеннями КПК України; уживати заходів, передбачених оперативним (ініціативним) пошуком; використовувати негласних працівників та конфіденційну допомогу громадян. Порядок провадження за СОСКП регламентується виключно відомчими нормативними актами МВС України.

Разом із тим, СОСКП в обов'язковому порядку заводиться лише за особливо тяжкими злочинами, а також злочинами, передбаченими частиною другої статті 121, частиною третьою статті 146, частиною четвертою статті 186, частиною п'ятою статті 191, частиною другою статті 194, частиною першою статті 258, частинами першою – п'ятою статті 260, частинами другою, третьою статті 286, частиною другою статті 289, частиною четвертою статті 296 КК України, якщо причетні до їх вчинення особи не встановлені.

З метою вдосконалення нормативно-правового забезпечення оперативно-розшукового документування фактів колабораційної діяльності, вважаємо за доцільне внесення доповнень до відомчих нормативних актів МВС України, які регламентують порядок провадження за

СОСКП, в частині закріплення обов'язковості заведення СОСКП за злочинами, передбаченими частинами 5, 6, 7 та 8 ст. 111-1 КК України.

3. Ефективність розслідування колабораційної діяльності значною мірою залежить від своєчасного і правильного проведення окремих слідчих (розшукових) дій. При розслідуванні цієї категорії кримінальних правопорушень найбільш характерними першочерговими слідчими (розшуковими) діями є: огляд місця події та документів, допит підозрюваного і свідків, обшук та призначення необхідних судових експертиз.

Під час огляду місця події звертають увагу на апаратні об'єкти, які містять: персональні комп'ютери (настільні, портативні), периферійні пристрої, мережеві апаратні засоби (сервери, робочі станції, активне обладнання, мережеві кабелі тощо), інтегровані системи (органайзери, мобільні телефони, інші гаджети), вбудовані системи на основі мікропроцесорних контролерів, а також електронні носії даних: мікросхеми пам'яті, магнітні і лазерні диски, магнітооптичні диски, магнітні карти, флеш-пам'ять, пластикові картки та ін. Під час огляду за можливості необхідно залучити працівників як Департаменту кіберполіції як спеціалістів. Спеціаліст з підрозділу кіберполіції повідомляє слідчого, учасників слідчої дії, понятих та присутніх про копіювання (знаття так званого дампу) оперативної пам'яті, браузерів з історією, логінами, паролями, копіювання файлів месенджерів та даних щодо відомих мереж, до яких здійснювалося підключення, і паролів до них. Після цього з дозволу слідчого здійснюється таке копіювання. При цьому спеціаліст з числа співробітників кіберполіції повідомляє присутнім та учасникам слідчої дії про інформацію, яка підлягає копіюванню, її місцезнаходження на носії інформації, програмне забезпечення, за допомогою якого здійснюється таке копіювання, із зазначенням умов його ліцензування, зовнішнього носія інформації, на який здійснюється та в подальшому здійснюватиметься копіювання такої інформації, його серійних, ідентифікаційних чи інвентарних номерів.

Усі свої дії та результати кожної операції працівником кіберполіції послідовно та детально повідомляються учасникам огляду, присутнім, понятим та слідчому з метою повного, своєчасного та якісного їх відображення в протоколі огляду та/або додатках до нього.

При виявленні під час проведення обшуку комп'ютерної техніки необхідно обов'язково унеможливити відключення працюючого обладнання чи навіть закривання кришки комп'ютера чи ноутбука. Для цього слід відразу відсторонити операторів (користувачів) від обладнання. Сьогодні значна кількість інформації зберігається у «хмарних

сховищах», тобто розміщена поза місцезнаходженням фізичної чи юридичної особи. Тому присутні під час обшуку особи можуть використати наявні в них різноманітні гаджети, у тому числі мобільні телефони, для вчинення будь-яких дій з метою пошкодження, знищення, перетворення інформації, яка фактично може перебувати на відстані (навіть у межах приміщення, де відбувається обшук, тощо). З огляду на це доцільно усім присутнім при обшуку особам, на початку обшуку повідомити про заборону використання під час проведення обшуку мобільних телефонів чи інших електронних пристроїв, які знаходять у них, та покласти їх на місце, доступне для поля зору слідчого, оперативного працівника, понятих, для здійснення контролю за невикористанням зазначених речей під час проведення обшуку. До початку проведення обшуку за можливості необхідно залучити працівників як Департаменту кіберполіції. Якщо на місці обшуку виявлено ввімкнений комп'ютер або інші електронні пристрої, необхідно провести огляд (виймку) комп'ютерних даних у режимі реального часу. Перш за все потрібно не дати можливості його заблокувати або вимкнути чи зашифрувати.

Відповідно до ч. 2 ст. 216 КПК України визначається, що досудове розслідування за ст. 111-1 КК України здійснюють органи безпеки. В залежності від ступеня тяжкості вчиненого діяння, передбаченого ст. 111-1 КК України досудове розслідування здійснюється у формі дізнання - у випадку вчинення кримінальних проступків, слідства - у випадку вчинення злочину. Однак, на сьогоднішній день органи дізнання в структурі органів безпеки не сформовані. Це породжує неоднозначну практику розслідування кримінальних правопорушень за ст. 111-1 КПК України: частина провадження здійснюється дізнавачами органів дізнання Національної поліції, після чого матеріали передаються органам безпеки, що не відповідає визначеній у ч. 2 ст. 216 КПК України підслідності зазначеної категорії кримінальних правопорушень. Відтак, зазначене питання потребує вирішення.

Здійснивши аналіз судових рішень за вчинення злочинів, передбачених ст. 111¹ КК України, слід вказати, що широкого значення набула практика укладання угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях зазначеної категорії. Водночас, не в усіх судових рішеннях відображено умови угод. Відтак необхідним є суворе дотримання вимог кримінального процесуального законодавства в частині формулювання вимог угод, які укладаються, а також їх відповідне відображення у судових рішеннях за наслідками розгляду угод.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Албул С. В. Колабораційна діяльність: питання визначення та відповідальності. *Одеський державний університет внутрішніх справ* [Електронний ресурс]. URL: <http://oduvs.edu.ua/news/колабораційна-діяльність-питання-ви/>
2. Албул С.В. Негласні слідчі (розшукові) дії: навчальний посібник / С.В. Албул, С.А. Дроботов, Г.І. Масяйкін, Д.М. Павлов; за заг. ред. С.А. Дроботова. К.: Інститут УДО України Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, 2022. 472 с.
3. Албул С.В. Теоретичні аспекти оперативно-розшукового документування колабораційної діяльності. *Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 21 липня 2022 р.). Одеса: ОДУВС, 2022. С. 5–8.
4. Використання електронних (цифрових) доказів у кримінальних провадженнях: метод. реком. / [М. В. Гуцалюк, В. Д. Гавловський, В. Г. Хахановський та ін.] ; за заг. ред. О. В. Корнейка. Вид. 2-ге, доп. Київ : Вид-во Нац. акад. внутр. справ, 2020. с. 38
5. Вирок Андрушівського районного суду Житомирської області від 25 квітня 2022 року у провадженні № 1-кп/272/96/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104087067>;
6. Вирок Бердичівського міськрайонного суду Житомирської області у провадженні № 1-кп/0274/489/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104050514>
7. Вирок Бердичівського міськрайонного суду Житомирської області від 21 квітня 2022 р. у провадженні № 1-кп/0274/494/22 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104032922>;
8. Вирок Богунського районного суду м. Житомира від 25.04.2022 р у провадженні 1-кп/295/651/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104060256>;
9. Вирок Богунського районного суду м. Житомира від 26.04.2022 р у провадженні 1-кп/295/652/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104087105>;
10. Вирок Дарницького районного суду м. Києва від 30 травня 2022 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104593935>
11. Вирок Жовтневого районного суду м. Харкова від 17 червня 2022 року URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104805657>;

12. Вирок Зарічного районного суду м. Суми від 09 травня 2022 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104216546>; Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 8 липня 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105149344>
13. Вирок Києво-Святошинського районного суду Київської області від 04.05.22 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104208426>
14. Вирок Корольовського районного суду м. Житомира від 02 травня 2022 року URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104148891>
15. Вирок Коростишівського районного суду Житомирської області від 21 квітня 2022 року у провадженні № 1-кп/935/147/22 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104050620>
16. Вирок Костопільського районного суду Рівненської області від 07 липня 2022 року URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105117986>;
17. Вирок Красноградського районного суду Харківської області від 12 липня 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105202170>
18. Вирок Нововодолазького районного суду Харківської області від 20 квітня 2022 року у провадження № 1-кп/631/66/22 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104894305>
19. Вирок Путивльського районного суду Сумської області від 27.05.2022 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104534680>
20. Вирок Путивльського районного суду Сумської області від 29.06.2022 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105006793>
21. Вирок Соснівського районного суду м. Черкаси від 23 травня 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104409643>
22. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : наказ МВС України від 07.07.2017 № 575. К.: МВС України, 2012. 42 с
23. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 20.07.2022)
24. Кримінальний процесуальний кодекс України з постатейним коментарем, висновками Верховного Суду : станом на 01.01.2021 / упоряд. С. Г. Туманов. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2021. 1008 с.

25. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 20.07.2022).

26. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Зразки процесуальних документів у кримінальному провадженні. Станом на 1 грудня 2021 року / За заг. ред. Чернявського С. С. Київ : Видавничий дім «Професіонал», 2021. 1288 с.

27. Оперативно-розшукова тактика : навчально-методичний посібник / С. В. Албул, Р. В. Мукоїда, В. Б. Любчик та ін.; за заг. ред. проф. д.ю.н., проф. С. О. Кузніченка. Одеса : ОДУВС, 2013. 206 с.

28. Основи оперативно-розшукової діяльності в Україні: навчальний посібник / В.В. Аброськін, С.В. Албул, С.О. Єгоров, Є.В. Поляков, І.Л. Форнальчук, Т.Г. Щурат; За заг. ред. В.В. Аброськіна. Одеса : ОДУВС, 2020. 290 с.

29. Письменський Є.О. Колабораціонізм у сучасній Україні як кримінально-правова проблема. Право України. 2020. №12. С.116–128.

30. Пояснювальна записка до проєкту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність): Верховна Рада України URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/559222> (дата звернення: 15.07.2022).

31. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції: Закон України від 03.03.2022 р. No 2110-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2110-20#n6> (дата звернення: 20.07.2022).

32. Про оперативно-розшукову діяльність: закон України від 18.02.1992 № 2135-XII із змін. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/print> (дата звернення 12.07.2022). Слід зазначити, що ст. 6 вказаного закону містить більш розгорнутий перелік підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності. Тут ми вказуємо перелік підстав з огляду на предмет методичних рекомендацій.

33. Тертишник В.М. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Вид. 19-те, доповн. і перероб. Київ: Алерта, 2022. 1128 с.

Навчально-методичне видання

**Сергій Володимирович Албул
Віктор Миколайович Бесчастний
Тетяна Володимирівна Волошанівська
Олена Анатоліївна Марченко
Ганна Володимирівна Мудрецька
Ганна Семенівна Резніченко
Ганна Костянтинівна Тетерятник
Ігор Васильович Федоров
Ірина Миколаївна Чекмарьова**

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
З ПИТАНЬ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ,
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ
ЗА СТ. 111-1 КК УКРАЇНИ
«КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ»**

Підписано до друку 26.07.2022. Формат 60х90/16. Папір офсетний. Гарнітура
«TimesNewRoman». Друк цифровий. Ум. друк. **арк. 3,25.**

Видавництво ОДУВС

Наклад 100 прим.

м. Одеса, вул. Успенська, 1.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3507 від 25.06.2009 р. тел. 048-
7024884; 094-9547884 email – ndrvv1@gmail.com